

Окремі аспекти призначення судово-психіатричних експертиз щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку

Анастасія Суворова,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7508-290X>, e-mail: suvorova0901@gmail.com

Схарактеризовано ключові аспекти процесуальних і тактичних засад призначення судово-психіатричних експертиз щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку. Звернено увагу на окремі особливості, визначено предмет, об'єкт та суб'єктів їх проведення. Сформульовано питання рекомендаційного характеру щодо складання постанови про призначення судово-психіатричної експертизи щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Ключові слова: кримінальне провадження; судово-психіатрична експертиза; неповнолітній; потерпілий; вади психофізичного розвитку.

Special Considerations in the Assignment of Forensic Psychiatric Examinations for Mentally Retarded Juvenile Victims

Anastasiia Suvorova

This article discusses the essential procedural and tactical principles involved in the assignment of forensic psychiatric examinations for mentally retarded juvenile victims. It highlights specific nuances, identifies the subjects, objects, and participants in these assessments, and offers advisory insights into composing forensic psychiatric examinations assignment orders for mentally retarded juvenile victims.

Keywords: criminal proceedings; forensic psychiatric examination; juvenile; victim; mental retardation.

Аналіз практичного досвіду органів досудового розслідування дає підстави вважати, що своєчасне застосування слідчим спеціальних знань впливає на об'єктивне встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення.

Власне, залучення спеціаліста, що володіє знаннями в галузі психіатрії, призначення судово-психіатричної експертизи є дієвою формою використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

Варте уваги розкриття окремих аспектів призначення судово-психіатричних експертиз щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку.

Вивчення стану психічного здоров'я цієї категорії дітей потребує особливого дослідження внаслідок порушення нормального розвитку психологічних та фізичних здібностей дитини.

Судовою експертизою є дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Ст. 509 Кримінального процесуального Кодексу України (далі — КПК України) зазначає, що слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть установлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час учинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними [2].

Призначення судово-психіатричної експертизи щодо потерпілих осіб не має належної регламентації в межах КПК України, унаслідок чого існують деякі перешкоди на шляху до встановлення психологічних компонентів під час розслідування правопорушень щодо дітей з вадами психофізичного розвитку.

У криміналістичній літературі визначають такі об'єкти судово-психіатричної експертизи, як потерпілий та свідок.

Відповідно до п. 10 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, предметом судово-психіатричної експертизи є психічний стан особи у певні юридично значимі проміжки часу [3].

Існує три види судово-психіатричних експертиз:

- 1) за формою: амбулаторна, стаціонарна та посмертна;
- 2) за процесуальними ознаками: первинна, додаткова та повторна. Проте в разі необхідності суд може призначити декілька експертиз;
- 3) за організаційними ознаками: одноосібна та комісійна.

Цікавим для порівняльного аналізу є кримінальні правопорушення, які мають насильницький та сексуальний характер стосовно дітей із вадами психофізичного розвитку. Із огляду на це постає необхідність установлення факту саме питання безпорадності дитини.

До прикладу, відповідно до ст. 152 Кримінального кодексу України, безпорадний стан є ознакою складу даного правопорушення [4].

Під час призначення судово-психіатричної експертизи даного виду її предметом становить дослідження медичних та юридичних критеріїв, психічний стан та зміст безпорадного стану неповнолітнього.

Як зазначають науковці, безпорадний стан потерпілої особи — нездатність розуміти характер та значення вчинюваних щодо неї протиправних дій та чинити опір злочинцю. Використання безпорадного стану може бути пов'язане із цілою низкою причин, які можуть бути зведені до фізичних чи психічних чинників [5, с. 103].

Слушно зауважити, що безпорадний стан неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку є наслідками або хронічних, або тимчасових психічних розладів, слабоумства та інших соматичних захворювань, і, на нашу думку, саме призначення судово-психіатричної експертизи дасть змогу повною мірою дослідити обставини кримінального правопорушення.

Відтак, важливим етапом досудового розслідування є належно оформлені процесуальні документи про призначення даної експертизи для їх подальшого розгляду експертом, беручи до уваги специфіку кримінальних правопорушень насильницького та сексуального характеру щодо даної категорії дітей та індивідуальні особливості неповнолітніх потерпілих. Пропонуємо низку запитань, які доцільно вказати в постанові про призначення судово-психіатричної експертизи:

1. Чи дійсно страждає неповнолітній потерпілий (ПІБ) на будь-який психічний розлад? Якщо так, чи є даний розлад хронічним та стійким і чи міг він виникнути внаслідок протиправних дій відносно неповнолітнього?
2. Чи страждав неповнолітній потерпілий на будь-який психічний розлад до моменту вчинення кримінального правопорушення? Якщо так, чи погіршився на даний час психічний стан здоров'я неповнолітнього внаслідок правопорушення?
3. Чи перебував неповнолітній потерпілий у безпорадному стані внаслідок психічного розладу?
4. Чи міг неповнолітній потерпілий, враховуючи його індивідуальні, фізичні та психічні особливості та зміст досліджуваної криміногенної ситуації, усвідомлювати характер вчинюваних щодо нього дій?
5. Чи існують у неповнолітнього потерпілого ознаки підвищеної сугестивності?
6. Чи існує у неповнолітнього потерпілого схильність до перебільшень або ж фантазувань?
7. Чи здатний неповнолітній потерпілий за психічним станом брати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій?

Наголошуємо, що наведені запитання несуть лише рекомендаційний характер та можуть доповнюватись у кожному окремому випадку.

Важливим чинником щодо повноти та об'єктивного дослідження запитань слідчий має надати експерту відповідні матеріали-характеристики щодо під експертної особи, а саме: медичні довідки, які містять інформацію про перебіг захворювання дитини та її стан здоров'я; характеристики з місця навчання дитини, з місця проживання; у разі постійного проживання дитини в певному місці поспілкуватись із колом осіб, які її оточують, з метою з'ясування особливостей характеру, рис, здібностей та

навичок дитини; протоколи допитів свідків, які охарактеризували неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку (мати, батько, опікуни, вихователі, працівники медичних закладів тощо).

Ураховуючи викладене вище, варто зазначити, що призначення судово-психіатричної експертизи щодо неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку є вкрай важливим процесуальним рішенням слідчого, оскільки отримані дані дадуть змогу правильно та чітко оцінити наявність психічних розладів дитини й матимуть суттєве значення для подальших висновків.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038- XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 28.08.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 28.08.2023).
3. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : затв. нак. МОЗ України від 08.05.2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text> (дата звернення: 28.08.2023).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.08.2023).
5. Охріменко, І., Лузанова Г. Проблематика призначення судово-психологічних експертиз щодо потерпілих під час розслідування статевих злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 4. С. 102—107. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/20.pdf> (дата звернення: 28.08.2023).

Сучасний стан та актуальні питання організації та проведення судово-почеркознавчої експертизи

Ірина Супрунова,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, e-mail: irairusichka@gmail.com

Валентина Абросимова,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, e-mail: abrosymova1985@gmail.com

Проаналізовано сучасний стан організації та проведення судово-почеркознавчих досліджень. Наголошено на можливих чинниках, які призводять до зменшення кількості запитів щодо проведення експертиз. Акцентовано увагу на проблемах, пов'язаних із використанням електронного підпису та безпекою у цифровому середовищі.

Ключові слова: експерт-почеркознавець; судово-почеркознавча експертиза; підпис; почерк; цифровізація; цифровий підпис.

The Current State and Key Concerns in the Forensic Handwriting Examination's Organization and Conducting

Iryna Suprunova, Valentyna Abrosymova

The authors have assessed the contemporary status of organizing and conducting forensic handwriting examination. Particular attention focuses on the potential factors that have led to examinations requests decreasing. Additionally, they highlight the challenges of electronic signatures usage and cybersecurity within the digital field.

Keywords: handwriting examiner; forensic handwriting examination; signature; handwriting; digitization; digital signature.

На сучасному етапі розвитку судова експертиза, зокрема, судово-почеркознавча, відіграє неабияку роль як в судочинстві, так і в інших сферах правоохоронної діяльності, сприяючи до того ж установленню обставин злочину під час розслідування та розгляду кримінальних справ, об'єктивному та справедливому розв'язанню спорів у різних видах судочинства. Сьогодні науково-методичний потенціал